

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Değişen Uluslararası Güvenlik Bağlamında Uzay Güvenliği ve Uzayda Silahsızlanma Çabaları

Disarmament in Space and The Control of The Weapons in The Context of Changing International Security

Arda ERCAN^{a*} Serap GÜRSEL^b

^a Doktor Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kocaeli / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-2813-8699

^b Öğretim Görevlisi Doktor, Kocaeli Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Kocaeli / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-7759-5351

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 29 Aralık 2021

Kabul tarihi: 29 Mart 2022

Anahtar Kelimeler:

Uzay,

Uzay güvenliği,

Silahsızlanma,

Uzay hukuku

ARTICLE INFO

Article History:

Received December 29, 2021

Accepted March 29, 2022

Keywords:

Space,

Space security,

Disarmament,

Space law

ÖZ

Silahsızlanma ve silahları kontrol alma çabaları çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Özellikle Dünya Savaşları ve sonrasında yaşanan Soğuk Savaş süreci silahsızlanma çabalarını hızlandırmıştır. Savaş ve silah teknolojisinin gelişmesiyle birlikte ülkeler, savaşlardan kaçınmak için uluslararası sorunlarına silahsızlanma ve silah kontrolünü getirmeye başlamışlardır. Yeni silah teknolojileri ile silahsızlanma konusunda yeni bakış açıları ve tartışmalar ortaya çıkmıştır. 1957'de başlayan uzay yarışı da bu tartışmalardan biri haline geldi. Uzayda silahsızlanma uluslararası alanda BM ile tartışılmış ve konuyla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bazıları başarıya ulaşmış olsa da uluslararası hukuk altyapısı tam olarak sağlanamamıştır. Ülkelerin yasal düzenlemeler ve uzay silahsızlanma konusundaki farklı görüşleri fikir birliğini engellemektedir. Uzay güvenliği kavramı, uzay yarışları ile birlikte ortaya çıkan kavramlardan biridir. Tamamen askeri uzay faaliyeti ile ilgili değil. Hem sivil hem de ticari uzay faaliyetini ve uzay silahlarını içerir. Uzay güvenliğini sağlamaya yönelik çeşitli çalışmalar bulunmakta ve bu çabalar içerisinde silahsızlanma düzenlemeleri de yer almaktadır. Silahsızlanma çabalarının yönü ve teknolojik ve siyasi gelişmeler ışığında nasıl şekilleneceği bu çalışmada önemli araştırma konularından biri olarak incelenmiştir.

ABSTRACT

Disarmament and the efforts to take control of arms date back to ancient times. Especially the World Wars and the Cold War process after it accelerated the disarmament efforts. With the development of war and weapon technology, countries have begun to bring disarmament and arms control to their international problems in order to avoid wars. With new weapon technologies, new perspectives and discussions have emerged on disarmament. The space race, which started in 1957, became one of these discussions. Disarmament in space has been discussed with the UN in the international arena and various regulations have been made on the subject. Although some of them have succeeded, the infrastructure of international law has not been fully established. Different views of countries on legislation and space disarmament hinder consensus. The concept of space safety is one of the concepts that emerged with the space races. It's not all about military space activity. It includes both civilian and commercial space activity and space weapons. There are various studies to ensure space security, and these efforts also include disarmament regulations. The direction of the disarmament efforts and how they will be shaped in the light of technological and political developments are examined as one of the important research topics in this study.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: Arda.ercan@kocaeli.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

In space studies, which were shaped within the framework of the classical security approach and emerged for the first time during the Cold War; The concept of space security has been defined in parallel with the views of realism and neorealism. In this period, in which states are defined as the main actors of international relations and the number of actors directing international relations is limited, it is seen that space activities have become militarized in parallel with the understanding of military power. After the Cold War, the international community began to perceive the security understanding in a more complex way, and the content of space security changed with the emergence of both a new and critical security understanding.

Disarmament and arms control have been a security issue on the international agenda for many years. There are a large number of international studies and agreements that regulate the use, spread and possession of weapons. There are also a lot of disagreements and controversies about these works and agreements. However, space studies first emerged during the Cold War era. The space competition between the USA and the USSR was found to be dangerous in terms of international security and the space security policies of other states began to emerge under this threat perception. One of the most important security problems of the Cold War period, as defined in the discourse of the security dilemma of realism, is considered as mutual over-armament. It was feared that this development would endanger the future of humanity. In this direction, it was predicted that there would be an arms race in space between the USA and the USSR. Space studies continued after the Cold War, with varying content and actors. When international security approaches are examined during and after the Cold War, it is seen that the content of the concept of space security has changed in parallel with these approaches. The concept of international security is defined differently in different theories and approaches. It is defined as the mutual existence of states by preventing and even punishing the aggressors with the help of rules and regulations in the international order. According to Dedeoğlu, while the actors primarily use peaceful methods to ensure national and international security, if they can't get results, conflict methods are used. It is accepted that disarmament is among the peaceful methods, and it is foreseen that the actors will face conflicts in space if it is not successful.

In recent years, space-related studies have been added to the existing discussions and led opening a separate window. The first step was taken with the rocket developed by Germany in 1942, and the space race that started between the Soviet Union and the US in the 1950s, became the basis of the legal studies and also the main subjects of the countries. In the 1970s, the international community recognized the development of ASATs (Anti-Satellite Weapons Treaty) and therefore space weapons were brought into agenda. In 1977, the US and the USSR entered into a multi-year race on ASAT development and testing. Bilateral negotiations and arrangements took place in the process, but these arrangements only had offered limited regulation and provided protection only to certain types of satellites. A weapon technology currently used in space is not actively available. However, it remains unclear how it will be possible to sustain this situation in the future and what kind of environment will be created there. Countries with space capability and infrastructure and high space investments do not have common ideas about disarmament in space. Considering that developing countries will also have space capabilities in the near future, more countries would be expected to agree on disarmament and arms control in space. International working norms and regulations are being sought in cases where there is no common consensus (which is similar today between the US, CHINA and RUSSIA). The historical formation process of these studies and the differences in these issues will constitute the future of space studies. It is very important to be aware of the countries; perspectives in order to achieve an international consensus on the issue of space disarmament. Developments related to space disarmament are important to understand the countries, perspectives and the importance of international consensus.

In this research, regulations and their infrastructures related to disarmament, arms control and then the concept of space disarmament will be examined. Afterwards, the disarmament will be analysed in the legal arrangements related to space and also the perspectives of countries will be mentioned. The current situation and the future situation will be evaluated by highlighting the common points between the space capacities and perspectives of the countries.

Giriş

Klasik güvenlik yaklaşımı çerçevesinde şekillenen ve Soğuk Savaş döneminde ilk defa ortaya çıkmış uzay çalışmalarında; uzay güvenliği kavramı, realizm ve neorealizm görüşlerine paralel biçimde tanımlanmıştır. Uluslararası ilişkilerin ana aktörü olarak devletlerin tanımlandığı ve uluslararası ilişkilere yön veren aktörlerin sayısının sınırlı olduğu bu dönemde, askeri güç anlayışına paralel olarak uzay faaliyetlerinin askerileştiği görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında ise uluslararası toplum güvenlik anlayışını daha karmaşık şekilde algılamaya başlayarak hem yeni hem de eleştirel güvenlik anlayışının ortaya çıkışı ile uzay güvenliğinin de içeriği değişmiştir.

Silahlanma sorunları uluslararası gündemi uzun yıllardır meşgul eden ana güvenlik konularından kabul edilmektedir. Soğuk Savaş döneminde silahların kontrolü ve silahsızlanma anlaşmaları devletler arasında ve uluslararası ortamda yapılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş yıllarında uzay faaliyetleri, ABD ve SSCB arasında en önemli rekabet alanlarından birisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, uzayda nükleer denemeler gerçekleştiren bu iki kutup lideri, diğer devletlerin de güvenlik kaygılarının artmasına yol açmıştır. Uzayda silahsızlanma ile ilgili çabalarda güvenlik kaygılarının yoğun olarak yaşandığı Soğuk Savaş döneminde hız kazanmıştır. 1970'lerde gelişen ASAT'lar (Anti-Satellite Weapons Treaty) da özellikle silahlanma korkusunu doğrular nitelikte bir gelişme olarak görülmüştür. Uluslararası uzay anlaşmaları Soğuk Savaş döneminde gerçekleşmiş olsa da bu anlaşmalar sınırlı konularla ilgili ve yüzeysel düzenlemelerin ötesine geçememiştir.

Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği itibarı ile uzaya yerleştirilmiş aktif bir silah teknolojisi bulunmamaktadır. Gelecekte de bu uzay silahsızlığı durumunun sürdürülmesi için ilgili devletlerin, kendi ulusal çıkarları çerçevesinde şekillenen görüşleri mevcuttur. Bu gelişmeler silahsızlanma ile ilgili uluslararası çabaları da etkilemektedir. Günümüze kadar sınırlı sayıda olan uzay aktörleri, gün geçtikçe artış göstermektedir. Bu nedenle aktör sayılarının sınırlı olduğu dönemde silahsızlanma ile ilgili düzenlemelerin yapılması durumunda, uzay sektörüne girecek olan aktörlerin durumlarını belirlemeleri de daha kolay olacaktır.

Araştırmada öncelikle uluslararası güvenlik kavramının Soğuk Savaş sırasında ve Soğuk Savaş sonrasında ortaya koyduğu değişimden ve uzay güvenliği kavramından bahsedilmiştir. Sonrasında ise uzayda silahsızlanma çabalarında uzay güvenliğinin belirleyici aktörleri olan ABD, Rusya, Çin, Kanada ve AB'nin bakış açıları incelenmiştir. Ardından uzay güvenliğinin sağlanması için önerilere yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

Uluslararası Güvenlik Kavramının Değişimi ve Uzay Güvenliği Kavramı

Uzay çalışmaları ilk olarak Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkmıştır. ABD ve SSCB arasında yaşanan uzay rekabeti uluslararası güvenlik açısından tehlikeli bulunmuş ve diğer devletlerin uzay güvenliği politikaları bu tehdit algısı altında belirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminin en önemli güvenlik sorunlarından bir tanesi, realizmin güvenlik ikilemi söyleminde tanımlandığı gibi, karşılıklı aşırı silahlanma olarak kabul edilmektedir. Bu gelişmenin, insanlığın geleceğini tehlikeye atacağından endişe edilmiştir. Bu doğrultuda ABD ve SSCB arasında da uzayda silahlanma yarışı yaşanacağı öngörülmüştür. Uzay çalışmaları, Soğuk Savaş sonrasında da içeriği ve aktörleri değişerek devam etmiştir. Uluslararası güvenlik yaklaşımları, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında incelendiğinde, uzay güvenliği kavramının içeriğinin de bu yaklaşımlara paralel olarak değiştiği görülmektedir.

Uluslararası güvenlik kavramı, farklı teori ve yaklaşımlarda farklı tanımlanmaktadır. Uluslararası düzen içerisinde, kural ve düzenlemeler yardımıyla saldırgan aktörleri önleme ve hatta cezalandırma yoluyla devletlerin karşılıklı olarak varlıklarını sürdürmesi olarak tanımlanmaktadır (Heywood, 2011, s. 46). Uluslararası güvenlik kavramının iki farklı bakış açısıyla değerlendirilmesi mümkündür. İlk olarak, realizmin temel aktörü olan devletlerin

uluslararası sistem içindeki güvenlikleri, uluslararası güvenlik kavramı kapsamında değerlendirilmektedir. Diğer bakış açısına göre ise kavram, sistemin bütününe güvenliği anlamına gelmektedir. Ulus devletlerin varlıklarını sürdürmeleriyle ilgili sorunlar hem ulusal hem de uluslararası güvenlik sorunu olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik sorunları da iç içe geçmiş durumdadır (Dedeoğlu, 2014, s. 59-66). Aynı bakış açısı uzay güvenliği anlayışı için de geçerlidir. Özellikle Soğuk Savaş döneminde uzay varlıklarına sahip temel aktörler, uzay güvenliği konusunu ulusal güvenlik meselesi saymayı tercih ederken, uzayı bu dönemde aktif olarak kullanamayan aktörler ise uluslararası güvenlik meselesi olarak kabul etmişlerdir.

Aktörler ulusal ve uluslararası anlamda güvenliği sağlamak için öncelikle barışçıl yöntemleri kullanırken, bunlardan sonuç alamazlarsa çatışmacı yöntemler kullanılmaktadır (Dedeoğlu, 2014, s. 118-126). Silahsızlanmanın, barışçıl yöntemler arasında yer aldığı kabul edilmektedir ve başarıya ulaşamaması halinde, aktörlerin uzayda çatışmalarla karşılaşacağı öngörülmektedir.

İlk silahsızlanma girişimleri, 1918-1955 yılları arasında, güvenlik çalışmaları içerisinde yer almaktadır. Bu dönemde uluslararası ilişkiler ile güvenlik çalışmaları birlikte değerlendirilmektedir. Bu yıllarda güvenlik çalışmalarına silahsızlanma ile uluslararası örgütlerin ve demokrasinin yaygınlaştırılması damga vurmuştur.

Güvenlikte altın çağ olarak değerlendirilen 1955-1985 arası dönemde ise nükleer savaş, silahların kontrolü ve sınırlı savaş kavramları öne çıkmıştır. Güvenlik çalışmaları da uluslararası ilişkilerden ayrı bir alt çalışma dalı haline gelmiştir. Bir ikilem yaratmakla birlikte, uzunca bir dönem askeri güç, temel güvenlik sağlayıcı olarak görülmüştür. Bu dönemde uzay güvenliğinin de uzayda askeri güç kazanarak sağlanacağı savunulmaktadır. Güvenlik, bu dönemde devlet merkezlidir ve uzayda da temel aktörler tıpkı diğer tüm alanlarda olduğu gibi devletlerdir (özellikle ABD ve SSCB).

Güvenlik anlayışının değişiklik gösterdiği üçüncü dönem ise 1985-1995 yılları arası dönemdir. Ortak güvenlik düşüncesinin geliştiği bu dönemde uzay güvenliği konularında da iş birlikleri yoğun olarak görülmüştür. Soğuk Savaş'ın bitişi, güvenlik çalışmalarında son dönemi beraberinde getirmiştir. Bu döneme "eleştirel güvenlik çalışmaları dönemi" adı verilmektedir. Bu dönemde realizmin devlet temelli güç ve güvenlik kaygılarının yerini, post-pozitivist metodolojik yaklaşım geçmiştir. Böylece güvenlikleştirme (securization) kavramı önem kazanmıştır (Bakan, 2007, s. 35-41). Uzay güvenliğinin konusunda da kavramın kapsamı genişletilerek, uzay enkazı ve uzayda durum farkındalığı gibi konular eklenmiş, böylece uzay alanı da güvenlikleştirilerek, kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Uzay güvenliğini sağlamanın temel yöntemi olarak kabul edilen silahsızlanma anlaşmaları, aktörler arasında en çok tartışmaya yol açan ve uzlaşmanın güçlüğüyle sağlandığı yöntem olarak kabul edilmektedir. Aktörlerin hepsi aynı ve eşit uzay silahı teknolojisine sahip değildir. Bu nedenle uzay teknolojisinde geride kabul edilen devletler, silahsızlanma anlaşmalarını konusunda daha fazla isteklidir. Uzayda silahsızlanma anlaşmaları çabalarında Rusya ve Çin'in sahip olmadıkları uzay silahları için daha fazla çaba göstermesi ve bu teknolojiye sahip ABD'nin bu çabaların karşısında isteksiz bir tutum sergilemesi, bu görüşe göre oldukça mantıklıdır (Mutschler, 2015, s. 49).

Klasik uluslararası güvenlik yaklaşımına göre uzay güvenliği

Klasik güvenlik ikilemi, Realizm ve Neorealizm teorilerinin bakış açısıyla oluşturulmuştur. Soğuk Savaş döneminde uzay güvenliği anlayışının da klasik güvenlik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir.

Klasik güvenlik yaklaşımına göre temel aktörler devletlerdir ve devletler askeri güç geliştirerek güvenliklerini sağlamaktadır. Önemli olan uluslararası güvenlik yerine ulusal güvenlidir. Ulusal güvenliği sağlamak adına silahlanmak mümkündür. İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan uluslararası ortamdaki güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş döneminde önem kazanmıştır ve realist teori tarafından oluşturulmuştur. Realizm teorisiyle uzay güvenliği değerlendirildiğinde, Soğuk Savaş döneminde aktörlerin ilişkileri daha iyi anlaşılabilir. Realizmdeki “sürekli güvensizlik ortamı” tanımı ve “güvende olmama durumu” uluslararası ilişkilerin teoriye göre temel aktörü olan devletin, ulusal politikalarını belirlemektedir (Üçüksolak, 2012,s.203). Uzay güvenliği konusunda da Soğuk Savaş yıllarında; ABD ve SSCB’nin birbirlerine güvenmediği ve güvende olduklarını hissetmediği görülmektedir. Bu güvensizlik algısı ise, silahlanma çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Aktif olarak uzaya silah yerleşmiş olsa da, silah teknolojisi geliştirme çabaları yoğun olarak devam etmiştir.

Realist teoriye göre devletler “kendi kendine yardım” (self-help) etmek zorunda kalmaktadır. Bu yalnızlık hali, devletleri askeri güçlerini maksimize etmeye yönlendirir ve iş birliklerini tercih etmekten kaçınmalarına yol açar. Güçlerini üst düzeye getiremeyen devletler ise, sistemden atılmaktadırlar (Wendt, 1992, s.392). 1967 yılındaki Dış Uzay Anlaşmasına (OST, Outer Space Treaty) kadar askerileştirilmiş olan uzay ortamının bu tarihten itibaren yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılacağı kabul edilmiştir. Yine de devletler uzay silahı kullanılmadığı sürece, askeri destek gücü olarak uzayı kullanmanın barışçıl amaçlarla olduğunu kabul etmektedir. Soğuk Savaş döneminde uzay güvenliği, devletlerin bu ulusal bakış açıları doğrultusunda, ulusal güvenlik tanımı içinde değerlendirildiğinden, uluslararası çabalar önemsizdir.

Neorealist yaklaşımın, özellikle 1970’lerden sonra klasik güvenlik yaklaşımına büyük katkıları olmuştur. Özellikle güvenlik ikilemi (security dilemma) kavramı, Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB arasındaki ilişkileri açıklayan en önemli kavramdır. Bu dönemde bir aktörün mutlak güvenliği diğerinin mutlak güvensizliği anlamına gelmektedir. Bu durumda güvensizlik sarmalı ortaya çıkmaktadır. Buna göre uluslararası ilişkiler kavramı sıfır toplamlı bir oyundur (Sandıklı ve Emeklier, 2011, s.8-9). Uzay güvenliğine ABD ve SSCB’nin bakışı Soğuk Savaş döneminde bu doğrultudadır. Güvensizlik sarmalına girmiş bu iki devlet uzay rekabetinin tırmanmasına ve iş birliğinin minimum seviyede kalmasına neden olmuştur.

Neorealizme göre ise, hegemonya mücadelesi uluslararası ilişkilerde en önemli süreç olarak kabul edilmektedir. Egemen olan devletler bu hakimiyetini sürdürmek istemektedir. Bunu ise sadece askeri güçle yapamaz, ekonomik gücü de olmalıdır (Sancak, 2013, s.123-127). Dolman’ın (2002) ABD’nin uzayda egemen olduğu ve bu hakimiyetini kabul etmek istememesi ile ilgili teorisi bu kapsamda değerlendirilebilir.

Yeni güvenlik anlayışına göre uzay güvenliği

Soğuk Savaş’ın bitişi ve ardından yaşanan 11 Eylül olayları nedeniyle ulusal ve uluslararası güvenlik kavramları dönüşüm geçirmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde karmaşıklaşan, aktör sayısı artan ve çeşitlenen uluslararası ortamda güvenliğe yönelik tehditler artmış ve önceki döneme oranla olabilecekleri tahmin etmek daha zor hale gelmiştir (Snyder, 2000, s.1-15).

Yeni güvenlik anlayışı, birçok teoriden yola çıkılarak çeşitli bakış açılarına sahip olmuştur. Liberalizm kuramına göre, iş birliği odaklı bir güvenlik anlayışı mevcuttur ve örgütlenme süreci olarak görülmektedir (Dedeoğlu, 2014, s.54). Liberal görüşte uluslararası sistemdeki ilişkiler, sıfır toplamlı bir oyun olarak kabul edilmemektedir. Aktörlerin iş birliğine yönelmesi gerektiği ve işbirliği sağlanırsa kazançlı çıkacakları varsayılmaktadır (Viotti ve Kauppi, 2012, s.161-162). Bu teoriye göre, uzay güvenliğinde uluslararası hukuk oluşturma

çabaları başlamış ve kolektif güvenlik oluşturulmaya başlanmıştır. Böylece eşit koşullara sahip olmayan devletler arasında rekabete dayalı çatışmacı bir tutum yerine işbirliği modeli getirilirse; uzay güvenliği alanında Soğuk Savaş yıllarında yaşanan ikilem tekrar etmeyecektir.

Fonksiyonalistlere göre ise, devletler arasındaki sorunları çözenin temel yolu karşılıklı bağımlılık ortaya çıkması ve çeşitli alanlarda gerçekleşen işbirliğinin güven duygusu yaratması sonucunda oluşan ortak kimlik anlayışıdır. Bir alanda gelişen güven duygusu “spill over”(yayılma) kavramı ile diğer alanlara da yayılacağını ve devletler arası işbirliklerini geliştireceklerini varsaymaktadır (Sandıklı ve Emeklier, 2012,s.16-17). Bu teori kapsamında ABD ve SSCB'nin bilim akademilerinin, Soğuk Savaş sırasında gerçekleştirdikleri iş birliklerinin, Dış Uzay Anlaşmasının imzalanmasına neden olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası sistemde, devletlerden farklı aktörlerin de bulunabileceğini kabul eden ve bu nedenle sorunların karmaşıklaştığını ve sistemin çok boyutlu hale geldiğini ele alan plüralist ve transnasyonalist kuramlara göre, uluslararası güvenlik konusunun başka bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekmektedir (Taylor ve Russett, 2020, s.17-24). 2001 yılı sonrasında uzay faaliyetlerine başlayan devlet dışı girişimler yeni aktörler olarak uluslararası sistemin içerisinde yer almaya başlamıştır. Ayrıca, yeni devletler de uzay faaliyetlerini artırmış ve güvenlik konularında söz sahibi olmuştur. Artık güvenlik sorunlarını sadece devletlerin bakış açılarıyla çözmek olanaksız hale gelmiştir. Uzay güvenliği konusu, devlet sınırlarını aşan bir meseledir ve aktörler arasındaki etkileşime göre şekillenmektedir.

Uluslararası sistemde, emperyalist devletler arasındaki çatışmaya vurgu yapan Marksist yaklaşıma göre güvenlik, ulusal boyutta düşünülemediği için, evrensel bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Ekonomi eksensel bir güvenlik bakış açısı olan Neo-Marksistler ise, sistem içindeki bağımlılığı kabul ederken karşılıklı bağımlılığı reddederler. Kapitalist sistemin kendisi güvensizlik sarmalının temel sebebidir. Ekonomik güvenlik temelinde uluslararası güvenlik şekillenmektedir (Dedeoğlu, 2014, s.49-50). Uzay çalışmalarının da aslında, ekonomik gücü yüksek olan aktörler arasında (devletler ve girişimciler) süregelmesi, uzay güvenliğinin de sayılı hegemon güçler arasında tartışılmasının nedenini ortaya koymaktadır. Sistem içindeki aktörler, uzay varlıklarını korumak için birbirlerine bağımlıdırlar. Uzayda güvenliğin sağlanması aynı zamanda ekonomik çıkarlarını da korumaktadır.

Eleştirel kuramda yer alan Kopenhag Okulu'nun 1990'larda geliştirdiği kapsamlı güvenlik anlayışı (comprehensive security) ise, yeni güvenlik algısının odak noktası haline gelmiştir. Kopenhag Okulu'na göre, güvenliğin siyasal, askeri, ekonomik, toplumsal ve çevresel olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. Tüm bu güvenlik türleri birbiriyle bağlantılıdır. Weaver'in güvenikleştirme kavramı, Kopenhag Okulu'nun görüşlerinde önemli yer tutmaktadır. Weaver'a göre, güvenlik kavramına bağlantılı konular da tartışıldıkça, güvenlik sorunları içinde yer almaya başlayacak ve aktörlerin dikkatleri bu yöne kayacaktır. Güvenikleştirme kavramıyla birlikte “güvenlik dışılaştırma” (desecurization) kavramı da ortaya çıkmıştır (Weaver, 2008, s.171). Uzay güvenliği literatürünün; siyasal, ekonomik, toplumsal, askeri ve çevresel olarak tanımlanması mümkündür. Ayrıca uzay güvenliği Soğuk Savaş döneminde yüksek düzeyde güvenikleştirilmiş ve dönem sonunda da güvenlik dışılaştırılmıştır.

Uzayda Silahsızlanma Çabalarında Aktörlerin Görüşleri

Uzay güvenliği kavramının, aktörler tarafından ulusal politikaları doğrultusunda farklı tanımlanmasını görmek olağandır. Fakat uzay güvenliği deyince temelde uzay varlıklarının güvenliği ve uzaydan yapılan saldırılar akla gelmektedir. Uzay varlıklarının güvenliğinde de, uzaydan saldırılarda da en önemli unsur uzayda silahlanmadır. Uzayda silahlanma henüz gerçekleşmemiş olsa da, aktörler tarafından hem teknoloji geliştirme sürdürüldüğünden hem de

sivil amaçlı uzay varlıklarıyla da saldırı gerçekleştirme imkanı bulunduğundan, uluslararası güvenliğin önemli bir konusu haline gelmiştir. 1950'lerden itibaren tartışılmasına rağmen, uluslararası platformda, bu konuda aktörlerin en azından çoğunu tatmin eden, uluslararası bir çözüme halihazırda ulaşamamıştır. Uzayda temel aktörler gün geçtikçe artmakla birlikte, görüş farklılıkları yaşayan ve uluslararası hukuka etkileri açısından önemli teşkil eden aktörler; ABD, Rusya, Çin, Kanada ve AB'dir.

Uzay güvenliği kavramı, uzaya güvenli ve sürdürülebilir bir erişim sağlayarak, uzayda yaşanabilecek tehditlerden ve uzay ortamından korunmak olarak tanımlanmaktadır. Uzay endüstrisi, uzayda güvenlik sağlanarak geliştirilebilecektir (Reuter ve Pannu, 2013, s.281-282). Uzay güvenliğinin üç temel başlık altında incelenmesi mümkündür. Bunlar; Uzayda silahlanma, uzay farkındalığı (enkaz sorunu) ve uyduların çift amaçlı kullanımınıdır.

Uzay silahları, uzay çalışmalarının başlangıcından itibaren uluslararası sistem içerisinde en çok endişe yaratan tehdit türü olmuştur. Uzayın askeri amaçlarla kullanımı da en saldırgan yoldur. Uzay varlıklarıyla sürdürülebilir şekilde uzayı kullanmak isteyen aktörler, uzay silahlarıyla ilgili uluslararası hukukta iki farklı düzenleme türü önermişlerdir. Bunlardan biri silahsızlanma düzenlemeleriyle diğeri de silahların kontrol edilmesini temel alan düzenlemelerdir. Uzaya yerleştirilmiş herhangi bir silahın varlığı günümüzde kanıtlanamadığından, silahların sayısının sınırlandırılması düzenlemelerine ihtiyaç bulunmamaktadır. Uzayda silahlanmayla ilgili farklı aktörlerinin çeşitli düzenleme yaratma çabaları ve/veya düzenlemelere farklı tepkileri bulunmaktadır. Uluslararası uzay hukukunda uzay silahlanmasıyla ilgili farklı görüşleri bulunan temel aktörler; ABD, Rusya, Çin, AB ve Kanada'dır.

Amerika Birleşik Devletleri

ABD, Soğuk Savaş döneminde rekabet eden iki önemli aktörden bir tanesidir. 3945 uydu ile dünya yörüngesinde en fazla uydusu olan aktördür(n2yo.com). Bu nedenle silahsızlanma çabalarında ciddi etkisi olmuştur. Bu etkinin genellikle silahsızlanma çabaları adına olumsuz geliştiğini söylemek yerinde olacaktır. Çünkü, ABD öncelikle uzay güvenliği konularından uzayda farkındalık, yani uzay enkazı sorununu önemli bulmaktadır. Bunun nedeni, muhtemelen yürüttüğü uzayda savunma ve saldırı sistemi projeleri nedeniyle silahsızlanma anlaşmalarını imzalamak istememesidir. Uzay savunma sistemleri, ABD tarafından 1970'li yıllardan itibaren geliştirilmeye çalışılmaktadır ve bu projelere yıllardır devasa bütçeler ayrılmıştır.2022 yılında uzay gücü ayrılan bütçe 17,4 milyar dolar olacaktır(spaceforce.mil). Başkanların prestij projeleri olarak görülen bu projelerden, ABD'nin vazgeçmesi mümkün görülmemektedir.

ABD, Soğuk Savaş döneminde uzayda nükleer silah denemeleri gerçekleştirmiştir. Uzayda zarar yaratabilecek silah türlerinden biri olan ASAT'ları (Anti-Satellite Weapon) deneyen dört devletten biridir (UNIDIR, 2012, s.7-8). Bu nedenle uzay enkazının, uzay silahlarından daha önemli olduğunu öne sürerek; uzay güvenliğinde, uzay farkındalığı çalışmalarını öne çıkarmaktadır (Paikowsky, 2013, s.186). Bu bakış açısında "uzay sürdürülebilirliği" kavramı ile savunmaktadır. Uzay enkazı, NASA tarafından "dünya yörüngesinde bulunan, işe yaramayan herhangi bir nesne" olarak tanımlanmaktadır (Sheehan, 2015, s.12-17). Uzayda sürdürülebilirlik kavramının ise, uzayda güvenlik sağlanmadan gerçekleşmeyeceği açıktır (Martinez, 2015, s.262).

ABD uzayda durum farkındalığı projelerine yatırım yaparak, bu alanda hâkim güç olmayı amaçlamaktadır. Günümüzde ABD; uzayda bulunan enkaz, uydular, uzay araçları ve nesnelere takip edebilen tek aktördür. Diğer uzay aktörlerinin projeleri kısmi olarak çalışsa da tüm dünya yörüngelerini kapsamamaktadır (Bodemann ve Kalden, 2013, s.174).

Uzayda silahsızlanma konusunda uluslararası anlamda uzlaşmanın sağlanamamasının nedeni, uzay aktörlerinin farklı çıkarları doğrultusunda geliştirdikleri uzay politikalarıdır. ABD 1980'lerden itibaren uzayda silahsızlanma ve silahların kontrolü anlaşmalarına şiddetle karşı çıkmaktadır. 2011'den itibaren ise uzayın barışçıl kullanımının teşvik edilmesine kısmen açık olduğunu, Ulusal Güvenlik Uzay Stratejisinde belirtmiştir. Bu desteğine karşın, kendisinin potansiyel tehlikelere karşı "savunma hakkından" vazgeçmemiştir. Bu değişimin, Çin'in uzay gücünün gelişiminden kaynaklandığı varsayılmaktadır (Reuter ve Pannu, 2013, s. 290).

1991 yılından sonra SSCB'nin dağılması ve uzay yarışından kesin çıkmasıyla birlikte, ABD uzayda egemen aktör haline gelmiştir. 11 Eylül olaylarının ardından da güvenlik anlayışını değiştirmiş ve uzayda askeri savunma konumuna geri dönmüştür. Fakat bu dönemde uzayda tek rakip yerine birçok küçük rakip ortaya çıkmıştır. ABD'deki 11 Eylül sonrası bu önemli politika değişimi sonrasında, diğer uzay aktörlerinin uzayda silahlanma ve askeri savunma sistemi geliştirme projelerinde artış görülmüştür (Moltz, 2011, s.12).

Ay ve Diğer Gök Cisimleri Dahil, Uzayın Keşif ve Kullanılmasında Devletin Faaliyetlerini Yöneten İlkeler Hakkındaki Antlaşma (1967) (Dış Uzay Ant.), Astronotların Kurtarılması, Astronotların ve Uzaya Fırlatılmış Olan Araçların Geri Verilmeleri Hakkında Antlaşma (1968) (Kurtarma Ant.), Uzay Cisimlerinin Verdiği Zarardan Dolayı Uluslararası Sorumluluk Hakkında Sözleşme (1972) (Sorumluluk Söz.), Uzaya Fırlatılan Cisimlerin Tescili Hakkında Sözleşme (1975) (Tescil Söz.), Devletlerin Aydaki Faaliyetlerini ve Diğer Göksel Organları Yöneten Anlaşma (1979) gibi anlaşmalar ise ABD ve SSCB arasında uluslararası baskı nedeniyle imzalanmış ve sonrasında ise diğer devletler tarafından da onaylanarak uluslararası nitelik sağlamıştır. Bu nedenle, uluslararası uzay hukukunun temel kavramları haline gelmiştir. ABD her ne kadar bu anlaşmaları imzalamış da olsa uzaydaki varlıklarını savunmak için anlaşmalara aykırı hareket edebileceğini belirtmektedir. Söz konusu anlaşmalarda da uzayda silahsızlanma ile ilgili çok kesin net ifadeler yer almamaktadır. Sadece uzayın barışçıl amaçlarla kullanılması ifadesi yer almaktadır.

Uzay hukukunda, uluslararası kabul görmüş anlaşmalar altında Şeffaflık Sağlayıcı ve Güven Arttırıcı Önlemler (TCBM) olarak anılmaktadır ve devletlerin uzay faaliyetleri ile ilgili ortak çalışmalarını destekleyen bilgilerin paylaşılması anlamına gelmektedir. Tanımı "uzay faaliyeti gerçekleştiren aktörler arası bilgi aktarmanın şeffaf biçimde yapılmasını destekleyen müzakere araçları" şeklindedir. Bilgilendirmeler uluslararası kamuoyuna, diğer aktörlere veya uluslararası kurumlara yapılabilmektedir (Robinson, 2016, s.135).

ABD ve AB, TCBM'leri desteklemektedir. Rusya ve Çin ise bu tür bilgi paylaşımını desteklemekte diğerleri kadar istekli değildir. Bu isteksizlik hem kültürel hem de stratejiktir. ABD'nin bu yöntemle, diğer aktörlerin uzay faaliyetlerini takip edeceği ve önlem alacağı düşünülmektedir (Sadeh, 2015, s.36-37).

Uzayda silahlanmayı destekleyen ABD'nin, bunu istemesinin iki nedeni olduğu tartışılmaktadır. Birinci nedene göre, uzayda silahlanma kaçınılmazdır ve ABD uzay kabiliyetlerini korumak için mutlaka silahlanmalıdır. İkinci temel neden ise uzayda ilk silahlanacak aktörün uzaya egemen olacağı ve diğer aktörlerin silahlanmasını engelleyeceği argümanıdır (Hardesty, 2005, s.54).

Rusya

Uzay alanında, özellikle Soğuk Savaş zamanında birçok ilki gerçekleştirmiş önemli iki aktörden bir diğeri Rusya'dır. Günümüzde de SSCB dönemindeki uzay politikalarını sürdürmek ve Soğuk Savaş dönemindeki gibi uzayda politika belirleyici önemli bir aktör olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda hem askeri hem de sivil uzay çalışmalarına önem vermektedir

(Lewis, 2014, s.2). Rusya, uzay güvenliği konusunda; SSCB dönemindeki görüşlerini devam ettirerek sivil uzay çalışmalarını geliştirmek ve bu sayede uzay faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlayabilmek için, uzayda silahsızlanma çabalarını desteklemektedir. ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki nükleer tehdidine bağlı olarak uzayda silahlanma yarışını önleyecek diplomatik girişimler konusunda ise Çin ile hareket etmektedir (Venet, 2015, s.365).

Rusya uzay güvenliğinde, ABD'nin uzay temelli silahlar kullanarak nükleer saldırıda bulunma ihtimalini en ciddi tehdit olarak kabul etmektedir. ABD'nin karşılık vermesini istemediğinden, ASAT geliştirme projelerini de arka plana atmıştır. SSCB döneminde 1963'te Ortak Kısmi Test Yasaklama Anlaşmasını (PTBT, Partial Test Ban Treaty) ve 1967 Dış Uzay Anlaşmasını (OST, Outer Space Treaty) desteklemiştir. Ayrıca SSCB yetkilileri silahsızlanma konferansında (CD, Conference on Disarmament) barışçıl uzay faaliyetlerini yönetecek bir uluslararası örgüt oluşturulmasını desteklemiştir (Venet, 2015, s.367).

2008 yılında Rusya, Çin ile BM'nin Uzayda bir silahlanma yarışının önlenmesi komitesi (PAROS, Prevention of an Arms Race in Outer Space) vasıtasıyla Birleşmiş Milletler forumu olan Silahsızlanma Konferansı'na (CD) uzay silahlarının yasaklanması ve kontrolü ile ilgili, mevcut uzay yasasının boşluklarını doldurmayı amaçlayan, Dış Uzaydaki Silahların Yerleştirilmesinin ve Dış Uzay Nesnelere Karşı Tehdit veya Kuvvet Kullanımının Önlenmesi Antlaşması taslağını sunmuşlardır. Silahsızlanma konferansı gündemi üyelerin oy birliği ile belirlenmektedir ve oy birliği sağlanamadığından taslak tartışılmamıştır. ABD bu teklifteki yasakların ihlal edildiğinin doğrulanamayacağını öne sürerek, tartışmanın anlamı olmadığını savunmuştur (Su ve Lixin, 2014, s.35).

SSCB döneminde ABD ile girilen uzay yarışının ne kadar maliyetli olduğunun ve SSCB'nin yıkılmasının ardından sürdürülemediği, Rusya Federasyonu tarafından dikkate alınmaktadır. Bu nedenle, ABD ile bir silahlanma yarışını istememektedir. Rusya, uzay faaliyetlerini ekonomik ve bilimsel anlamda sürdürmekle ilgilenmektedir. ABD'nin uzayda hegemonyasını kabul etmek istemediğinden, silahsızlanma çalışmalarını desteklemektedir.

Uzay savaşı girişimlerinin bir silahlanma yarışı üretmesi için, her iki yarışmacının da rekabet edebilmesi ve rekabette değer veya gerekliliği görebilmesi gerekmektedir. Moskova'nın ABD ile silahlanma yarışına girme becerisi artık çok şüphelidir (Krepon ve Katz-Hyman, 2006, s.43).

Çin

Çin; uzay çalışmalarını, gelişmişliğini kanıtlamak için kullanılmaktadır (Lewis, 2014, s.2). Uzay çalışmaları, Ekonomik gelişmişlik için önemli hususlardan bir tanesidir. Askeri amaçlarla uzayı kullanmaktan öte, sivil çalışmalara önem vermektedir. Askeri anlamda da ABD'nin uzayda baskın güç olmasını önlemek adına teknoloji geliştirmektedir. Çin'in uzay çalışmalarında uluslararası iş birliğine önem verdiği, uluslararası hukuk yapım çabalarına katkısından anlaşılabilir (Du, 2017, s.8-9).

Çin'in uzay çalışmaları tarihsel süreç içerisinde erken tarihlere uzansa da uzay varlıkları açısından bir uzay gücü değildir. Çin uzay programı kapsamında 1970 yılında ilk uydusunu fırlatmıştır. 1984 yılında ilk iletişim uydusuna sahip olmuştur. 2003'te ilk insanlı uzay uçuşunu gerçekleştirmiş ve 2007'de de ilk ASAT denemesini gerçekleştirmiştir. Yani aslında bir uzay gücü olamasa da ayrıcalıklı uzay kulübünün bir üyesidir (Reuter ve Pannu, 2013, s. 291).

Çin, AB'nin hazırladığı Davranış Kurallarının taslak çalışmalarına başlangıçta katılmak istememiştir. Rusya ile birlikte geliştirdikleri bağlayıcı silahsızlanma tekliflerinin (PPWT) daha az aktörün ilgisini çekeceğini düşünmüştür. Ayrıca Davranış Kurallarının içerisinde uzay enkazı ile ilgili kapsamlı içerik olmadığını belirterek, endişelerini dile getirmiştir. COPUOS'un

(The Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) uzay çalışmalarında lider ve düzenleyici rol oynamasını istemiştir (Du, 2017, s.15).

2008 yılında, Çin'in Rusya ile beraber CD'de sunduğu "Uzayda Muhtemel Silahlanmanın Engellenmesi ve Dış Uzayda Tehdit Yaratmanın Engellenmesi veya Dış Uzayda Güç Kullanımının Engellenmesi için Gelecekte Hazırlanacak Uluslararası Yasal Anlaşmanın Temeli" isimli çalışmadan sonra, aynı yıl Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Rusya ve Çin adına bir taslak anlaşma metnini ulusların karşısına çıkartmıştır. Bu çalışma daha önce bahsedilen "Dış Uzaya Silah Yerleştirmenin Engellenmesi ve Dış Uzayda Tehdit Yaratılmasının ve Güç Kullanılmasının Engellenmesi" anlaşması taslağıdır. 2016 yılının Ekim ayında 1986'dan bu yana "Dış Uzayda Silah Yarışı Önleme" (PAROS) ile ilgilenen Silahsızlanma Konferansı "silahların uzaya ilk yerleştirilmemesi" hakkında bir karar kabul etmiştir. Taslak Karar, Rusya, Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Çin tarafından sunulmuştur ve ABD bu anlaşmaya karşı oy kullanmıştır (Schmitz ve Pollet, 2018, s.26).

Çin sivil ve ticari uzay faaliyetlerini geliştirerek, ekonomik olarak uzaydan faydalanmak istemektedir. Bu nedenle ve siyasal olarak kendine yakın hissettiği için Rusya ile birlikte silahsızlanma yasağını uzun yıllardır (1985'ten beri) desteklemektedir (Hou ve Liu, 2015, s.897). Çin her ne kadar silahsızlanma çabalarında lider aktör ise de 2007'de gerçekleştirdiği ASAT denemesi uluslararası toplumda niyetini sorgulatmıştır (Cheng, 2015, s.434).

Kanada

Kanada, uzay kabiliyetleri değerlendirildiğinde temel aktörler arasında olmasa da uluslararası uzay hukukunda silahsızlanma ile ilgili hukuki düzenlemeleri oluşturulma teklifi ile BM'ye başvuran ve teklifi kabul edilip geliştirilen devlet olması nedeniyle, bu alanda ele alınması gereken bir aktördür. Kanada'ya göre uzayda silahsızlanma için gönüllü davranış kuralları düzenlenmelidir. Böyle bir düzenleme tüm aktörler tarafından kabul edilebilecektir. Kanada'nın gönüllü silahsızlanma çalışması, önleyici diplomasi olarak algılanmaktadır. Uluslararası toplumda bir çatışma çıkmadan ve dünyada uzayın sunduğu faydalara erişimi kaybetmeden uzay faaliyetlerini sürdürme imkânı sunulabilecektir (UNIDIR, 2010, s.16-17).

Kanada, uluslararası uzay hukukunda genel kabul gören "Uzay Güvenliği için Bazı Taslak Şeffaflık ve Güven Artırıcı Önlemler ve Antlaşma Önerileri" ile uzay düzenlemelerine dahil olmuştur (Robinson, 2016, s.137).

Uzay güvenliği çalışmalarına dahil olan ve var olan teklifleri eleştiren Kanada, 2009 yılının haziran ayında CD'ye bir öneride bulunmuştur. Bu çalışmanın içerisinde uzay güvenliği ile ilgili iki temel kural çerçevesinde çalışılması gerektiği öne sürülmüştür. Bu kuralların prensip olarak tüm aktörler tarafından kabul edilmesi istenmektedir. İlk kural, uzaya silah yerleştirilmemesinin kabulü ve ikinci kural da uyduların çift amaçlı kullanımında uydular yoluyla diğer aktörlerin uzay kabiliyetlerini engellememeyi ve bu teknolojileri silah olarak kullanmamayı kabul etmektir (Mutschler, 2015, s.48).

Avrupa Birliği

Uzay güvenliği sorunlarıyla, özellikle de uzayda silahsızlanma ile ilgili düzenlemeler uluslararası anlamda devletler arasında uzlaşmaya varılmadığından tamamlanamamıştır. Nihai hedef, uluslararası genel geçer ve bağlayıcı anlaşmalara varmak olsa da hiçbir uluslararası düzenlemenin olmaması durumu kabul edilemeyeceğinden, devletler daha yumuşak düzenlemelerle ilgili teklifler yapmıştır. Bunlar prensipler ya da kurallar şeklinde gelişmektedir. Avrupa Birliği uzay faaliyetleri ve uzay güvenliği ile ilgili Davranış Kuralları (CoC, Code of Conducts) tasarısı sunmuştur. Davranış kurallarının temel amacı dış uzay faaliyetlerinde emniyeti ve güvenliği sağlamak ve sürdürmektir. Rusya ve Çin uzayda

silahsızlanma ile ilgili daha sert ve bağlayıcı düzenlemeler istediğinden bu çabaların işe yaramaz olduğunu belirterek bu çalışmalara sınırlı destek vermiştir.

AB, 2000'li yıllardan itibaren uzay düzenlemeleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Davranış Kuralları taslağı 2008 yılında 27 Avrupa ülkesi tarafından kabul edilmiştir. Özellikle ABD'nin, bağlayıcı hukuku çalışmalarını engellemesinden endişelenilerek bağlayıcı olmayan çabalar tercih edilmiştir. Davranış kuralları bağlayıcı kurallar değildir, devletler isterse bu kuralları kabul edebilir istediği zaman da düzenlemelerden ayrılabilir (UNIDIR, 2010, s. 14).

AB'nin Davranış Kuralları; 2008, 2010, 2012 ve 2013 yıllarında dört kez güncellenmiştir. ABD ve Kanada, Davranış Kurallarını destekleyen devletlerdendir. Çin ise ortaya çıkan bir uzay gücü olarak, uzaydaki faaliyetlerin emniyetini ve güvenliğini güçlendirmek konusunda temel bir ulusal çıkarlara sahiptir. Çin açısından, Davranış Kurallarının temel felsefesinde sorun olmamakla birlikte, ABD'nin uzayda egemen olmaması için bağlayıcı yasaklara ihtiyaç vardır (Su ve Lixin, 2014, s.35).

Uzayda hukuk kurallarının oluşturulmasında AB'nin Davranış Kuralları konusunda çelişkili tutumunun çeşitli nedenleri vardır. Kuralları desteklenmesinin nedenleri arasında uzayda silahsızlanma ile ilgili Rusya ve Çin'in teklifinin (PPWT) karadan uzaya zarar verebilecek ASAT silahlarını içermemesi, uzay silahının tanımının yapılmamış olması, tehdit kapsamının muallak ve dolayısıyla oldukça geniş olması ve uzay silahlarını tespit edecek bir teknolojinin olmaması yer almaktadır (Venet, 2015, s.367).

Uzay Güvenliğinin Sağlanması İçin Öneriler

Uzayda silahlanmanın kaçınılmaz olmadığını düşünen araştırmacılar bulunmaktadır. Öncelikle devletler kendi tercihleri çerçevesinde silahlanmaktadır. Uzay silah teknolojisi geliştirmek oldukça zor ve maliyetlidir. Ayrıca uzayda silahlanmayı başlatmak, devletlerin kendi uzay varlıklarını da tehlikeye atacaktır (Christy, 2006, s.7). Bu görüşlerin yanında, uzayda silahlanmanın uluslararası güvenliği zayıflatacağı da düşünülmektedir (Deblois, 2003, s.9). Uzayda silahlanma olmadan da uzay varlıklarını yok etmek ya da uzay kabiliyetine zarar vermek mümkündür. Uzay varlıkları, yer tesisleri ile bağlantılıdır ve dünyadaki tesislere uzay silahları olmadan da zarar vermek mümkündür (Roche, 2011, s.249).

Öncelikle uzayın ortak alan olarak tanınması, devletlerin uzayda egemenlik için yarışa girmemesine neden olmaktadır (Paikowsky, 2013, s.182-183). Ortak alan olarak kabul edilen bir ortamda gerekli olan diğer husus uluslararası iş birlikleridir. Ülkelerin uzay ajansları arasında, 2000'li yıllar sonrasında yaşanan iş birlikleri arttıkça, uzayda silahlanma ihtimali azalacaktır. 2010 yılında Kazakistan ile Japonya arasında, 2009 yılında Brezilya ile Belçika arasında, 2015 yılında Ukrayna ile Çin arasında, 2011 yılında İsrail ile AB arasında, 2011 yılında ABD ve Hindistan arasında ve 2010 yılında Hindistan ile Güney Kore arasında iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır (Paikowsky, 2013, s.183).

Uzay güvenliğinin geliştirilmesi ile ilgili çeşitli öneriler bulunmaktadır. Bunların bazıları silahsızlanma ile ilgilidir. Bunlar (Robinson, 2016, s.143):

- Uzay güvenliği ve uzayda silahlanma ile ilgili farkındalığın artırılması amacıyla uluslararası bilgilendirme forumlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. BM'nin uzay ile ilgili kurumları ve silahsızlanma ile ilgili kurumları bu görevi üstlenmektedir.
- Uzay ile ilgili aktörlerin yeterli bilgilere sahip olması için TCBM'lerin geliştirilmesi gerekmektedir. BM, yine bu konuda tüm çabaları uluslararası anlamda teşvik etmektedir.

- Uzayda, uzay varlıklarının çarpışmasından kaçınmak amacıyla veri değişim iş birliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu anlaşmalar devletler arasında ikili anlaşmalar olarak yapılmaktadır.
- Uzayda farkındalık sağlamak için, özellikle enkaz verisinin takibi amacıyla bir merkez kurulması önerilmektedir. Bu doğrultuda devletlerin, kendi sistem kurma çabaları mevcutken bir uluslararası merkez girişimi bulunmamaktadır.
- Bir uluslararası kriz merkezi yaratılarak, enkaz tehlikesine karşı korunma sağlanmalıdır.

Çin ve Rusya, CD'ye önerdikleri silahsızlanma anlaşması ile ilgili taslak belgeyi, uluslararası anlamda geliştirilebileceği başka bir ortamda tartışmaya açmalıdır. Tüm uzay aktörleri, askeri uzay programları hakkında şeffaf olmalı ve saldırgan olmayan askeri politikalar benimsemelidirler. Uzay aktörlerinden bir tanesi, belirli dönemlerde, uzay faaliyetlerini geliştirmek ve uzay güvenliğini sağlamak amacıyla toplantılar düzenlemelidir.

Devletlerin, uzay kabiliyetlerini güvenceye almak için, belirli sözleşmeler ve anlaşmalar yapması ve iş birliklerine dahil olması standart uygulamalardandır. Uzayın adil şekilde kullanımı için düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu nedenle uzayda, özel bölgeler tasarlanabilmektedir. Soğuk Savaş sırasındaki kırmızı hat benzeri bir sistemin, uzay faaliyetleri ile ilgili kurulması, tehlikelerin bazısını ve yanlış algılamaları ortadan kaldıracaktır (Hui, 2006, s.28).

2000'li yıllardan itibaren, özel girişimlerin uzay faaliyetlerine dahil olması nedeniyle, uzay teknolojisinin gelişimi artmıştır ve bu durum dış uzayla ilgili kaygıları tetiklemiştir. Uzayda silahlanmanın özel girişimler tarafından gerçekleştirilmesi durumunda neyle karşılaşılacağı bilinmemektedir. Devletler açısından yasal zorunluluk bulunmamaktayken diğer aktörlerin davranışları ve davranışların sonuçları belirsizdir (Scmitz ve Pollet, 2018, s.22).

ABD'li yazar Deblois tarafından oluşturulmuş, silahlanmayı sağlamak için yapılacaklar ile ilgili dört temel görüş bulunmaktadır. Bu görüşler (Deblois, 2003, s.32-38):

- Devletler, uzaydaki kabiliyetleri ile sivil, ticari ve askeri beceriler geliştirmişlerdir. Bu varlıklar, ulusal anlamda kritik varlıklar arasında yer almaktadır. Bu varlıkları korumak amacıyla devletler silahlanmalıdır. Uzay silahları, uzay kazançlarını korumaktadır.
- Devletlerin tüm topraklarını, hava sahasını, deniz alanlarını koruması zorunludur. Bu doğrultuda, uzaydaki faaliyetleri ile ilgili uzay alanını da korumaları zorunludur. Askeri anlamda, bu en temel politikalar içerisinde yer alan bir doktrindir. Koruma ve sahipliğini kanıtlamanın temel yolu sınırları silahlarla korumaktır. Bu nedenle uzay da silahlandırılmalıdır.
- ABD uzun yıllardır hegemonya politikası geliştirmektedir. Bu bağlamda ideolojilerinin devam ettirilmesi için askeri hakimiyet sağlamasa dahi uzayda ilk silah sahibi olması gerekmektedir.
- ABD hem askeri bilgi üstünlüğü sağlamak için hem de operasyonel üstünlük sağlamak için uzay kabiliyetini askeri iletişim ve diğer özelliklerini tamamlamak amacıyla uzayda silahlanmak zorundadır. Böylece edindiği yetenekleri koruyabilecektir.

Yine ABD’li yazar Deblois’in, uzayda silahsızlanmanın gerekçelerinin farklı görüşlere göre değerlendirmesini içeren bir sınıflandırması da bulunmaktadır. Buna göre (Deblois, 2003, s.41-44):

- Devletlerin uzay kabiliyetleri her ne kadar gelişmiş ya da gelişmemiş olursa olsun, uzayda iş birliğini geliştirmeli, adil şekilde uzayda faaliyet sürdürülmeli, böylece savunmaya gerek duyulmadan, özgürlük ve genel refah sağlanmalıdır. Ulusal çıkarlardan bağımsız olarak uzay silahları, devletler tarafından tehdit olarak algılanacak, böylece tüm aktörler uzayda silahlanmaya çalışacaktır. Bu da savunma için silah yerleştiren devletleri zor durumda bırakacaktır. Uzay silahları ile ilgili felsefi açıdan düşünülmesi ve insanlığın sonu gelmemesi adına da uzaya silah yerleştirilmemelidir.

- Uzayda silahlanma, silah yerleştiren devletin sorunlarını çözemez daha da arttırır. Küresel istikrarı bozan devletler, siyasal olarak desteklerini de kaybetmektedir. Rakipleri silah teknolojisi geliştirmek zorunda kalan devletlerin karşı karşıya kalacağı durum belirsizdir. Uzaya silah yerleştirebilen devlet, uzayda en fazla kaybedecek şeyi olan devlettir. Yani aslında kendi askeri gücünü azaltmaktadır.

- Etkili bir uzay silahının, minimum maliyetinin bir trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir. Silahlanma sonucunda bir rekabet olacağı düşünülürse, bir silah da yeterli olmayacaktır. Devlet harcamalarında, vazgeçilen yatırımların da maliyeti bu rakamlara eklendiğinde, durum içinden çıkılmaz hale gelecektir. Bu maliyetlere katlanmak mantıklı gözükmemektedir.

- Uluslararası politikada, ilk silahlanan devletler uluslararası toplumun da tepkisiyle karşılaşmaktadır. Uluslararası iş birliği bu hareketten sonra kendi aleyhlerine gelişebilir.

Uzayda silahsızlanmayı önleyebilmek için önemli kavramlardan bir tanesi de uluslararası yönetim kavramıdır. Doğru şekilde yapılabilirse stratejik hedeflere ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Uzayda silahsızlanma konusunda uzayın barışçıl kullanımının faydalarına odaklanılması, uzaydan maksimum faydanın sağlanmasına neden olacaktır. Uluslararası yönetim, diğer unsurların yanı sıra düzenleme, anlaşma, kuralların takibi için uluslararası örgütlerin kurulması gibi etkilere de yol açacaktır (Sadeh, 2015, s.37).

BM, 2019 yılında uzay konusunda yaptığı toplantıda uzayın silahsızlanması konusundaki durumu ayrıntılı şekilde incelemiştir ve yapılacakları listelenmiştir. Bunlar (UNIDIR, 2019, s.8-9);

- Uzay güvenliği ile ilgili mevcut rejimi yetersizdir.
- Gerçekleştirilen tartışmalar, en önemli konulara odaklanmamaktadır.
- Tartışmalar, aktörlerin siyasi görüşlerinden etkilenmekte ve konuya odaklanma mümkün olmamaktadır.
- Uzay faaliyetlerinde uyulması gereken temel prensiplerin belirlenmesi gerekmektedir.
- Uzay faaliyetleri ile ilgili mevcut veri paylaşımı, özellikle askeri faaliyetlerde oldukça kısıtlıdır ve mümkün olduğunca artırılmalıdır.
- Bazı devletler politika geliştirmede diğer devletlere örnek olmalıdır.
-

Sonuç

Uzay, devletlerin en yeni faaliyet alanlarından bir tanesidir. Yıllardır çözülememiş silahlanma sorununun, uzay konusunda çözülebileceğini düşünmek oldukça iyi niyetli bir görüş olacaktır. Her ne kadar uzayda silahsızlanma çabaları tarihsel olarak 1950'lere kadar ulaşsa da, teknolojinin uzay konusundaki hızlı gelişimi uluslararası çabaların ve hatta ulusal çabaların dahi süreçlerini işe yaramaz hale getirebilmektedir. Uluslararası güvenlik açısından baktığımızda, yaşanan değişimin tüm güvenlik alt başlıklarında yansımaları kolayca görülebilmektedir. Soğuk savaş döneminde klasik güvenlik anlayışı doğrultusunda hareket edilirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde eleştirel yaklaşımların yeni güvenlik anlayışına neden olduğu görülmektedir. Uluslararası güvenlik konusunda, hangi yaklaşıma göre değerlendirilme yapılırsa yapılsın, uzayda silahsızlanma çabalarının başarıya ulaşması için iş birliği gereklidir.

Uzlaşmanın olmamasının temel nedeni, öncelikle Soğuk Savaş dönemindeki ABD-SSCB arasındaki düşmanca ortam olmuştur. Bu durumdan miras kalan düşmanlıkları, iki kutuplu düzenin eski başat güçlerini, uzayda ilelebet rakip haline getirmiştir. ABD ile Çin arasında gerçekleşmiş geçmişteki siyasal sorunlar ve günümüzdeki ekonomik sorunlar; Çin'in Rusya ile pek çok alanda olduğu gibi, uzayda da yakınlaştırmıştır ve ABD'ye doğal rakip haline getirmiştir.

Nükleer silahlarla ilgili temel girişimlerin de başarılı olamamasının nedeni, bu silahların doğaya, uzaya ve insanlığa yaratacağı tehlike değildir, bu silahların kimin elinde olacağı ve ilk silahı kimin ateşleyeceği konusudur. Uzay konusunda uluslararası anlaşmaların onaylanamaması, aktörleri çeşitli konularda tedirgin etmektedir. Son zamanlarda devletlerin uzay kabiliyeti, uluslararası toplumun tedirginlik alanlarından biri haline gelmiştir. Devletlerin uzay kabiliyetlerinin askeri olarak gizli yürütülmesi, silah teknolojileri hakkında belirsizlik yaratmaktadır.

Uzay faaliyetleri, bilimsel anlamda ve ticari faaliyetler bağlamında tüm insanlığın yararına gelişmektedir. Bu nedenle iş birliğinin önemi artmıştır. İşbirliğinin oluşması için de devletlerin birbirine güvenmesi gerekmektedir. Güven ise, silahlanma ile gerçekleşemez. Devletler silahsızlanma anlaşmalarına dahil olursa ya da bu yönde niyetlerini belirtirse güven zemininin oluşması daha kolay olacaktır. Uzayın, askerileşmesi ile silahlanması aynı anlama gelmemektedir. Askeri operasyonlara destek hizmetleri için uzaydan faydalanılması, devletlerin iyi niyetlerini ortadan kaldırmaz.

Uzay silahsızlanması konusunda uluslararası hukuki düzenlemelerin yapılabilmesi için temel uzay hukukunun da uluslararası anlamda geliştirilmesi gerekmektedir. Hava sahası ile uzay ayrımı bile kesin olarak, hukuki şekilde resmileştirilmeden uzayda silahsızlanma anlaşmalarının yapılması mümkün olmayacaktır.

ABD, uzayda silahsızlanma anlaşması çabalarına destek olmamaktadır. Bunun nedeni, uzay varlıkları sayesinde elde ettiği egemen konumu kaybetmek istememesidir. Uluslararası kurumlarda, uzay hukuku ile ilgili eş oy hakkı olduğunu kabul etmemekte ve belirleyen konumunda olmadığı durumlara katılmayacağını bildirmektedir. Aslında, uzay varlıkları fazla olan devletlerin uluslararası düzenlemelere daha çok katılması ve öncü olması gerekmektedir. Bu konuda yardımcı olacak kurumlar, sivil toplum kuruluşları olacaktır. ABD'nin uzay silahsızlanması görüşleri, ulusal politikasından değil, uluslararası politikada kendini konumlandırmasından kaynaklanmaktadır.

Çin, uzayda silahsızlanma ile ilgili yasak getirilmesi görüşünü savunmaktadır. ABD'nin uzayda egemen devlet olmasını istemediği için, özellikle kendini böyle konumlandırmıştır. Ekonomisini geliştirirken uzaya ayrı bir yer ayıran Çin, uzay silahının maliyetine de katlanmak

istememektedir. Çin, özellikle bilimsel gelişmelerde, ABD'yi geçerek prestij kazanmak istemektedir. Bu doğrultuda, Rusya ile aynı görüşü de paylaşarak, silahsızlanma anlaşması ile uluslararası toplumun uzay güvenliği anlayışını belirlemek istemektedir. Bu arada Çin, askeri uzay teknolojilerini oldukça gizli şekilde yürütmektedir. Bu nedenle, diğer aktörler tarafından eleştirilmektedir. ABD, karşı argüman olarak Çin'in uzay silahı geliştirdiğini savunmaktadır. Ayrıca, uzay politikasında uzaya ilk silah yerleştiren devlet olmayacağını ama ABD silah yerleştirirse uzaya silah yerleştirebileceğini açıklamaktadır.

Uzay güvenliği ile ilgili mevcut düzenlemeler ve gelecek planları, insanlığın uzayda keşif, yerleşme ve turizm gibi faaliyetlerini belirleyecektir. Uzaydan rahat ve verimli şekilde faydalanılması, ancak silahsızlanma anlaşmalarıyla gerçekleşebilecektir. Havacılık konusunda temel yetkili kurum olan ICAO benzeri bir kurumun, tüm ülkelerin de üyeliği ile kurulması uzay konusunda gelişmelere yardımcı olacaktır. Uzay faaliyetlerinde her ülkenin altyapısı eşit değildir. Fakat uzayda her ülkenin eşit hakkı bulunmaktadır.

Kaynakça

- Alexander W., (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics, *International Organization*, Volume: 46, No. 2 (Spring), pp. 391-425.
- Alix Buckerfield de la,R. (2011). Space, security and resilience: reflections on the debate, *Space Policy*, No:27, ss. 247-249.
- Andrew,H, (2011). *Küresel siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Aydın Mustafa (2012). *Strateji ve Güvenlik*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Bakan, Zerrin, A., (2007), Soğuk Savaş sonrasında yeni güvenlik teorileri ve Türkiye'nin güvenlik algılamaları, *21. Yüzyıl Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık 2007 sayısı, s. 35-50.
- Beril D., (2014). *Uluslararası güvenlik ve strateji*, İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Bruce D., (2003). The advent of space weapons, *Astropolitics*, Vol. 1, No:1, Londra, ss. 29-53.
- Chiara S., Hanne P., (2018). Environmental, extremist, economic: new challenges to international security, *Berlin Mun*, ss. 1-30.
- Christy, Donald, P. (2006). *United States policy on weapons in space, USAWC strategy research project*, Erişim Tarihi: 10.05.2020, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA449545.pdf>
- Craig AS., (2000). *Contemporary security and strategy*, London: Taylor and Francis.
- David C.H., (2005). Long-term strategic implications and alternatives, space-based weapons, *Naval War College Review*, Vol. 58, No. 2, ss. 45-68.
- Dean C, (2015). Chinese concepts of space security, *Handbook of Space Security*, ss. 431-451. New York: Springer
- Eligar,S. (2015). Obstacles to international space governance, *Handbook of Space Security*, Springer Science Media, New York, ss. 23-39.
- Everett, C.D., (2015). *U.s. Space security priorities: war, policy, and spacepower, handbook of space security*, Springer Science Business Media, New York, ss. 309-324.
- James Andrew L., (2014). Space exploration in a changing international environment, *CSIS, A Report of the CSIS Strategic Technologies Program*, ss. 1-27
- James,C.M., (2011). *The politics of space security, strategic restraint and the pursuit of national interests*, Stanford Security Studies, Second Edition.
- Jana,R. (2016). Transparency and confidence-building measures for space security, *Space Policy*, No: 37, ss. 134-144.
- Jinyuan S.,Lixin Z, (2014). The European Union draft code of conduct for outer space activities: an appraisal, *Space Policy*, No: 30, ss. 34-39.
- Kadir,S. (2013). Güvenlik kavramı etrafındaki tartışmalar ve uluslararası güvenliğin dönüşümü, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 6, s. 123-134.

- Kalkan, Ö.K., (2012). Güvenlik kavramının realizm, neorealizm ve Kopenhag Okulu çerçevesinde tartışılması, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 14, s. 202-208.
- Max M., (2015). Security cooperation in space and international relations theory, *Handbook of Space Security, Springer Science Business Media*, New York, ss. 41-56.
- Michael S., (2015). Defining space security, *Handbook of Space Security, Springer Science Business Media*, New York, ss. 7-21.
- Michael,K. (2004). Space assurance or space weapons?, *Georgetown Journal of International Affairs*, Vol:5, No:2, ss. 3-10.
- N2yo.com,(2021). Satellites by countries and organizations, Erişim Tarihi 29.12.2021, <https://www.n2yo.com/satellites/?c=&t=country>
- O. Kalden , C. Bodemann, (2013), EO satellite operations challenges and training simulator requirements. *2013 6th International Conference on Recent Advances in Space Technologies (RAST)*. ss. 1145-1150, İstanbul:IEEE
- Ole W., (2008). Toplumsal güvenliğin değişen gündemi, Çeviren Birgül Demirtaş Coşkun, *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), s.151-179.
- Paul R V.,Kauppi M, (2012). *International relations theory*. US: Pearson.
- Peter,M. (2015). Space sustainability, handbook of space security, *Springer Science Business, Springer Science Business Media*, New York, ss. 257-272.
- Rong,D. (2017). Çin'in uzay sürdürülebilirliğine yaklaşımı yasal ve politika analizi, *Space Policy*, 42, ss. 8-16.
- Sandıklı A.,Emeklier,B. (2012). "güvenlik yaklaşımlarında değişim ve dönüşüm." Şu kitapta: Ed. Atilla Sandıklı. *teoriler ışığında: güvenlik, savaş, barış ve çatışma çözümleri*. s. 3-67.İstanbul: BİLGESAM Yayınları
- Shenyuan H. ve Liu H, (2015). Chinese satellite programs: an internal view, *Handbook of Space Security, Springer Science and Business Media*, New York, ss. 885-898.
- UNIDIR, (2010). *Space security 2010 from foundations to negotiations conference report 9–30 March 2010*, Erişim tarihi 13.02.2020. <https://unidir.org/publication/space-security-2010-foundations-negotiations-conference-report-29-30-march-2010>.
- UNIDIR, (2019). Space conference 2019, supporting diplomacy: clearing the path for dialogue, Geneva. Erişim tarihi 13.02.2020. <https://www.unidir.org/conferences/supporting-diplomacy-clearing-path-dialogue>
-